

Марко Стојановић<sup>1</sup>*Етнoгpафски музеј у Београду*

## МУЗЕЈСКА КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЈА НАРОДНЕ КУЛТУРЕ ПРИВРЕЂИВАЊА: НОВО ЧИТАЊЕ

**Апстракт:** У оквирима стандардизоване етнографске музејске делатности и прећутно прихваћених музеолошких ставова у Етнографском музеју, изложбена контекстуализација културних сведочанстава из домена народне културе привређивања, тачније, музејских предмета, до сада је у основи обављана као предочавање коцепта хронолошког и технолошког напретка или подручних специфика природног окружења: брдско-планински, равничарски, речни сливови и друго, а потом и сврху илустрације основних тема из других домена народне културе. Током последње деценије до данас, међутим, представљање и тумачење улоге и значаја културе привређивања кренуло је (и) другачијим током. О таквом ставу речито говоре изложбени пројекти „То смо ми – народна занимања у Србији“, „С обрамицом низ пут“, као и планирани под радним насловом „Народно привређивање – друга половина 20. века. Разматрања у овом раду следе моју личну, професионалну алтернатију у својству руковоаца збирки из истраживачког поља Културе привређивања у Етнографском музеју, која је настала као логичан наставак прва два пројекта, а као својеврстан увод у будући. У питању су изложбено нереализовани, но концептуално и антрополошко-музеолошки разрађени приступ и контекстуализација народне културе привређивања (у музејском окружењу). Разматрања су постављена хибридно, у етнографско-музејском и антрополошко-музеолошком кључу, а са истим циљем, да представе својеврсну студију случаја о томе на који начин приближити нове и старе углове и погледе на етнографско културно наслеђе у истраживачком пољу Културе привређивања.

**Кључне речи:** Етнографска музеологија, изложбене поставке, Етнографски музеј, култура привређивања, алтернативни приступ

---

1 Е– пошта [marko.stojanovic@etnografskimuzej.rs](mailto:marko.stojanovic@etnografskimuzej.rs), ГСМ + 381 62 80 66 726

## Увод, предмет рада и приступ

Контекстуализација културних сведочанстава из етнографско-музеолошког домена народне Културе привређивања<sup>2</sup> у Етнографском музеју у Београду (даље ЕМ) обављана је стандардизовано у другој половини 20. века, рекло би се, чврстим етнографским кодом (уп. Бушић 2014, 165–166; Гавриловић 2007, 74). Придржавајући се неписаног правила временске дистанце од најмање пола века између музејског представљања и саме живе културе која се представља (Јаковљевић-Ђевић 2014, 152, Гавриловић 2004, 318) предочавани су коценти хронолошког<sup>3</sup> и/или технолошког напретка израде и употребе разноврсних алатки, справа и машина, а на другом смеру истог правца експозицијом предочаване подручне разноликости или сличности условљене природним окружењем брдско-планинских или равничарских крајева, потом оне у оквиру речних сливова и других водених површина и токова, а напослетку ужих условљавања рељефом, климом и природним окружењем.<sup>4</sup> Трећи начин приказивања народне културе привређивања (дискурзивно посматрано) означен је музејским предметима Културе привређивања у функцији секундарно контекстуализованих експоната за основну тему. У питању су били предмети у функцији својеврсног илустративног материјала на изложбама које су говориле о, рецимо, култури одевања, становања, као и обичајној култури традиционалних сеоских заједница. Током последње деценије до данас, међутим, представљање и тумачење улоге и значаја Културе привређивања кренуло је (и) другачијим током. О таквом ставу речито говори изложбени пројекат „То смо ми – народна занимања у Србији“, који је реализовала група аутора, музејских саветника и руковалаца збирки у ЕМ.<sup>5</sup> У оквиру етнографско-музеолошког и етнолошко-антрополошког концепта, а потом етнографског кода изложбе, свеобухватно су представљена разноврсна занимања на основу којих је у оквирима народне културе концептуализована и реализована егзистенција њених припадника (Живковић и др. 2018). У поставку су стога интегрисани, и у оквирима изложбене поруке вишезначно тумачени, предмети из збирки Земљорадња, Сточарство, Саобраћај и транспорт добара, Воћарство и виноградарство, Допунско привређивање,

---

2 У тексту ће истраживачко поље бити назначено великим почетним словом, а сама народна култура привређивања малим словима.

3 Условно посматрано, о томе говоре делови последњих двају сталних поставки ЕМ који су посвећени Култури привређивања

4 Уз све то, представљање културе привређивања је одржавало матични ток излагања у оквиру кога је и музејска етнологија пратила третмане усвојене из других домена музејске праксе (Јаковљевић-Ђевић 2014, 149, напомена 1).

5 Аутори пројекта Душица Живковић, Јелена Вулетић, Милош Матић, Марко Стојановић .

Лов и риболов.<sup>6</sup> Наставак пута представљала је студијска поставка „С обрамицом низ пут“, која је у широком антрополошко-музеолошком контексту – и то искључиво путем једне једноставне алатке, говорила о изради, употреби и симболичкој комуникацији у оквирима традиционалног друштва, но, истовремено и о порукама учитаним у културни контекст мушко-женских, породичних, као и односа у целокупној/им локалној/им заједници/ама, а напослетку и о друштвено-културним релацијама ширег значења (Стојановић 2021, Булатовић 2021, 207–218).<sup>7</sup>

Следећа станица на путу ка пуном заокрету у представљању истраживачког поља Културе привређивања требало би да буде планирани (и одобрени за реализацију током 2025. године) изложбени пројекат под радним насловом „Народно привређивање – друга половина 20. века“.<sup>8</sup> Проток неколико година између реализоване „С обрамицом ...“ и планиране „Народно привређивање ...“ отворило је међупростор за још један поглед на културу привређивања и резултовало осмишљеним, али, услед објективних околности нерелизованим представљањем Културе привређивања у другачијем етнографско-музеолошком контексту. Концептуализација у међупростору за још једно, ново представљање и тумачење Културе привређивања у ЕМ, а на основу кога су обликовани мотив и предуслови за разматрања у овом раду, била је условљена деловањем неколико чинилаца. На првом месту то су били позив и обавеза учешћа овог аутора у процесима настанка нове сталне поставке ЕМ, по-

---

6 У статусу музеализованих заступника народне културе привређивања изложени предмети из збирки Културе привређивања су, између осталих, говорили о народним занимањима као што су ратар, сточар, винар и виноградар, занатиља, рабација, кириција, алас, гостионичар, као и о бројним другим. Укупан број представљених и контекстуално тумачених занимања из поља Културе привређивања је образложен и разматран у каталогу изложбе (Живковић и др. 2019)

7 Пројекат „С обрамицом низ пут“ је реализован током 2021. године када је ЕМ прослављао 120 година самосталног постојања, а изложба отворена на Дан ЕМ, 20. септембра. Изложбу је отворио тадашњи министар културе Републике Србије.

8 С обзиром на то да су од самих почетака делатности ЕМ главни правци изложбених тумачења народне културе били окренути ка култури одевања, а потом обичајној, те култури становања, прилика за опсежније представљање културе привређивања није било током последњих година. У препознатим процесима током новог/старог читања етнографског културног наслеђа у ЕМ већ су назначене одређене тачке на основу којих је могуће говорити и о статусу поља Културе привређивања у оквирима изложбених етнографских представљања народне културе (Стојановић 2023, 176–190). О условном периоду од претходних три деценије (колико сам могао да активно пратим као запослени у ЕМ) у коме су циљним групама посетилаца и стручне публице представљани различити варијетети у приступу, методологији и тумачењу, речито говори чињеница о укупном броју мањем од десет (Стојановић 2021, Живковић и др. 2019; Панић 2018; Ваџић 2016; Душковић 2010; Стојаковић 2000), који укључује и референтне одељке о култури привређивања на тренутној сталној поставци (Бјеладновић–Јергић (ур.). 2003), као и контекстуални осврт у шире антрополошком сагледавању културе у пресеку време-простор у последњој деценији 20. века (Стојановић, Матић, 2010).

том одлука менаџмента да се ти напори преусмере током протекле (2023. године) и ове године на ближи циљ, изложбени пројекат „Меморија“ (Матић 2024), а на трећем (свакако не и најмање значајном) да предмети из збирки Културе привређивања, које сам концептуализовао за будућу сталну поставку, напослетку буду преусмерени и интегрисани од стране ауторског тима<sup>9</sup> у „Меморију“. На основу поретходно изложеног, притом заокружујући уводно назначавање потребе „међупросторне“ концептуализације и контекстуализације Културе привређивања у ЕМ, навео бих неку врсту резимеа на правцу прошлост – будућност. Интеграцијом Културе привређивања у целокупну поруку „Народних занимања ...“, а контекстуално подизањем видљивости музеолошког значаја тог истраживачког поља,<sup>10</sup> указано је, дискурзивно, на идентитетске поруке проистекле из народне културе привређивања. „С обрамцом ...“, опет, предочени су и симболички аспекти друштвене комуникације у домену родне и полне дистрибуције ауторитета, те, на другој страни, синергије у привређивању која се ослањала на поменути родну и полну поделу рада.<sup>11</sup> Планирано „Народно привређивање ...“ ће се, опет, бавити простором који је до сада бивао „затамњен“ у делатности ЕМ, тачније, другом половином 20. века у народној култури, која у сваком случају превазилази музејско време доскора подразумеване културне дистанце од пола века. На тај начин ће бити тумачена култура привређивања у нама блиском хронолошком протоку времена, а поготово у оквиру разноврсних промена које је тај период донео са собом.<sup>12</sup>

- 9 У импресуму „Меморије“ као колективни аутор је наведено Одељење за проучавање етнографског културног наслеђа, но, уистину је реализација текла у својеврсним концентричним круговима са све мањим бројем учесника из Одељења у Креативном тиму изложбе, а напослетку је једини представник била његова начелница, музејски саветник Тајана Микулић.
- 10 Номинално су у оквиру пројекта, између осталог, изложени предмети из збирки Културе становања, Културе одевања, Културе украшавања и Заната, но, сви они су (у најмању руку деломично) производ привређивања припадника традиционалних заједница народне културе.
- 11 Назначавајући и родну и полну поделу рада хтео сам да укажем на то да су, изузев очигледних изазова и ограничења у снази и издржљивости, у традиционалним заједницама одређени послови означавани као „мушки“ или „женски“ из искључиво културолошки условљених разлога патријархата.
- 12 У другачијем контексту, али, о истом периоду говори чланак о „музејско-етнографском затамњењу“ одређених друштвених група током периода социјализма у бившој Југославији, такође у другој половини 20. века (Стојановић 2024, 171–193). У том правцу посматрано, уводно излагање о вишедеценијској, рекао бих, стандардизацији представљања и тумачења народне културе привређивања у ЕМ, а потом и назначеним процесима промена током последње деценије, у основи представља дискурзивно означен мотив за преглед и разматрања која следе. На основу тога, а поготово учешћем у изложбеној делатности музеја која се у последњој деценији бавила Културом привређивања: аутор пројекта „С обрамцом ...“, коаутор у „Народна занимања ...“, а напослетку и почетно проактивно, иако индиректно, учешће у идејном осмишљавању и настанку „Меморије“; аргуменујем ставове у овом раду.

## Етнографско-музејски одељак

Уважавајући чињеницу да овај рад говори о етнографској музејској делатности, пре било каквог разматрања назначавам како су његова структура и садржај условљени (и) музејском стручном методологијом, која је неизоставна како би предмети/експонати били препознати у својству музеализованих културних сведочанстава: извора и носилаца информација.<sup>13</sup> Предложак и аналитички поступак ће стога бити на неки начин спроведени хибридном методом: етнографско-музејски и антрополошко-музеолошки. Етнографско-музејски одељак у раду ће представљати подаци из музеализације одабраних предмета и њихова каталожка обрада, а потом и разматрање о контексту у коме су предмети разврстани по групама како је требало да буду изложени. Музеолошки увид би требало да предочи ширу слику о новом читању Културе привређивања, а антрополошко тумачење на који начин је читаво прегнуће могуће интегрисати у савремено друштвено-културно окружење. С обзиром на то да се на основу каталога изложби (наведени у напомени 7 овог текста) могу препознати претходни концепти, ова етнографско-музеолошко-антрополошка контекстуализација ће бити разматрана као својеврсна студија случаја.<sup>14</sup> Ново читање и назначавање етнографско-музејско-изложбеног међупростора Културе привређивања се, између осталог, ослањају на неке од предмета који су већ излагани у оквиру поставке „То смо ми ...“; а тренутно су укључени и у поставку „Меморије“. Превазилажењем (још једног!) неписаног музејског правила да се исти експонати не излажу и не тумаче поново бар следећу деценију, ова сту-

---

13 У основи етнографска музејска делатност је окренута ка идентификовању, набавци, музеализовању, културној контекстуализацији и тумачењу материјализованих културних сведочанстава, тачније етнографских музејских предмета. Чињеница да музејски етнологи/антрополози имају прилику и обавезу да се баве материјалним доказима постојања народне културе уједно назначавача да и разматрања која следе у овом раду треба да поштују нека од правила заштите културног наслеђа. На тај начин етнографски музејски предмети су један од кључних елемената у делатности заштите културног наслеђа, а напослетку и постали неки од експоната на основу којих су изложбене поставке говориле, сада говоре, а и у будућности ће говорити о значају данас умногоме већ нестале народне културе. Следствено томе, у таквом кључу су настале и етнологско/антрополошке поруке које се могу препознати и означити у тумачењима народне културе привређивања.

14 Приступ у разматрањима ће бити обликован као студија случаја према референтном ставу да је делатност ЕМ током, у најмању руку, последње деценије, означена и различитим смеровима који су га водили према осавремењавању делатности а у ужем контексту представљању, те тумачењу поља Културе привређивања. Сходно томе, одређени број изложбених пројеката представљао је пробе, пробоје и заокрете према дотадашњем раду. У таквом правцу посматрано, одређени број мојих чланака бави се непосредно или посредно - путем других студија случаја, скорашњом делатношћу ЕМ, као и могућим заокретима у делатности тог музеја (Стојановић 2024: 171–193, Стојановић 2023: 175–192, Стојановић 2022: 127–148, Стојановић 2020: 119–140)

дија случаја би требало да укаже на постојање континуитета промена у напорима за утемељавање шире засноване контекстуализације Културе привређивања, као и последичног, савременим говором изражено, „360° фидбека у сагледавању терабајта“ информација какве садрже етнографски предмети (уп. Mensch 1990, 146) из домена народне културе привређивања у збиркама ЕМ.<sup>15</sup>

Несразмера у обиму и садржају етнографско-музејског одељка према осталим одељцима настала је на основу обавезног дела музејског изложбеног рада да се експонати каталoшки образложе, а потом комуницирају са циљним групама путем илустративног материјала и тзв. изложбених легенди. Очигледни изазови да такав поступак буде изведен у оваквом, искључиво текстуалном разматрању о Култури привређивања, допринела је томе да етнографско-музејски одељак буде организован у спреси музејских података и наративне структуре.<sup>16</sup> Идејна основа по којој су разрађивани избор предмета, а потом установљавање њихових експoграфских група и даља изложбена контекстуализација, прати основну нит о предочавању истраживачких процеса које су одредили кустоси током периода дужег од 120 година. Истраживања којима су се бавили кустоси током бројних предочених деценија исказују се у пољу Културе привређивања не само дефинисаним и задесним набавкама на терену и током целокупних спровођења пројеката: истраживачких, изложбених, педагошких и друго, већ и тиме што је време показало како је шира заједница интерактивно учествовала у обликовању и дефинисању обима и квалитета збирки.<sup>17</sup> На основу таквог става извршене су тријажа и одабир по

15 Чињеница да се поље народне Културе привређивања контекстуално може пратити до античких и предантичких цивилизација, а на другој страни и да је неизоставно повезано са делатношћу која музејски прати пољопривредну технологију, науку и технику 20. века, говори да исти или истоврсни етнографски предмети могу бити својеврсни „дрвени конач“ којим се у сукцесивним изложбеним пројектима назначавaju различити углови гледања, тумачења и методолошких пробоја у етнографско-музеолошком деловању. Такав пример би могло бити изложено рало или модел рала у будућој поставци „Народно привређивање ...“, а с обзиром на то да су у истом временском периоду употребљаване те справе када и још један планирани експонат, мотокултиватор из збирке Земљорадња у ЕМ.

16 У контексту нових читања Културе привређивања такав методолошки поступак би требало да осветли основне нивое информација етнографског предмета као „носиоца не вербални(ог) текст(а) вишеструког значења и симболичког карактера у комуникацији кодираним системима ‘превођења’ материјалног у невербални говор“ (Стојановић 2022, 133), у овом случају двоструком инверзијом: материјално у невербално, невербално у текстуално (уп. Barthes 1983). Исто тако, вишеслојна музејска комуникација са бројним циљним групама на основу, дискурзивно, производње културе у светлу достигнутих резултата, у сваком случају (п)оставља простор за организацију изложбених, стручних/научних порука (погледаги Polovina 2017, 74–75).

17 Животни значај исхране целокупног домаћинства: људи и животиња, а потом узгој и припрема свих врста и квалитета сировина, као нпр. шума као извора дрвне грађе, а рада у каменолому за грађевински камен, те махом текстилних, данас названих сировина од индустријских биљака, говори и о суштинском укључивању привреде у кул-

улогама и значењу музејских предмета у својству будућих експоната, а потом обликоване групе<sup>18</sup> за „причу о култури“. Етнографско-музејским речником говорећи, у питању су групе:

а) Прилагођавање савременим променама структуре становништва: образовним, професионалним, старосним и друго, сведочанство предмет инв. бр. 45171 срп – продужени срп,<sup>19</sup> а кључна реч за групу *Ојстјајање*:<sup>20</sup> Сеоске заједнице које нестају и све старије становништво у њима условили су, по ко зна који пут у народној култури, нежељене, али, неопходне промене. Употреба косира за резивање чокота и родног воћа, потом косе при косидби или српа у жетви, постала је велики су изазов за ограничене физичке могућности старих на селу. Промена начина живота и народне културе уопште, смена генерација и млади у граду, а стари на селу, условили су нову синергију којом предвојене породице опстају. Продужену металну дршку је на фабрички срп оцу и мајци наварио син, који је индустријски радник у Пироту. Као и у протеклим вековима, добри примери се преносе у заједници, па се овакви предмети праве аматерски за употребу у сеоским срединама због становништва које се бави привредним делатностима и традиционалним привређивањем уопште.

б) Значај привређивања за преживљавање у оквирима традиционалних сеоских заједница, предмет инв. бр. 11491 спе,<sup>21</sup> кључна реч *Ејзис-џенција*: Зимски месеци су у традиционалним сеоским заједницама увек били изазовни чак и за добростојећа домаћинства. Потреба за протеинима у време оскудице, или Божићног поста, када је само риба дозвољена

---

туру одевања и становања и, самим тим, привређивања као основе за (скоро) сваки други вид делатности у народну културу.

- 18 Групе предмета треба узети условно, у питању је најчешће по један предмет, али, онај који у сваком случају говори о ширем културном контексту израженом путем кључне речи за групу.
- 19 Каталожка обрада и опис предмета, као и за све остале планиране та поставку биће у напоменама како не би оптеретили основни текст. *Срп – њродужени срп* из збирке Пољопривреда, набављен 2003. године у Трњану, Пирот, Шоплук, Источна Србија. У последњим деценијама 20. века на Старој планини изнад Пирота због тога се обликују алатке од продужених дршки српова да би се лакше руковало током жетве, сече курзних стабљика и сл. Продужени срп је музејски предмет на коме је фабричко челично сечиво алатке наварено на дугачку дршку од гвожђа за арматуру. Лако руковање и одлагање по обављеном послу омогућава дршка савијена у елипсу као рукохват.
- 20 Наративи који објашњавају сваку кључну реч су обликовани питко, стручно и мотивационо према разноврсним циљним групама посетилаца.
- 21 *Спе* из збирке Лов и риболов, набављено 1939. године у Нересници, Кучево, Хомоље, Источна Србија. Спе од липове коре и врбовог прућа, као чамац са шупљим дном, једна је од једноставних алатки за риболов на мањим рекама и потоцима. Потопи се бочно и поставља на супротну страну од правца из кога ће риба доћи, а потом руком преврће камење и узнемирава риба. Кад улов упадне у алатку, она се хитро подигне, вода отече а риба остане, “запрља” се на дну. Спе је алатка коју су најчешће, а некад и искључиво употребљавале жене, како би допуниле исхрану породице за коју су биле одговорне.

у исхрани, задовољавана је на различите, најчешће једино доступне начине. Предмет је набављен пред 2. светски рат када су их већ правили и употребљавали махом Роми, а био је карактеристичан за брзе брдске и планинске водотокове источне Србије. Као и многе друге справе и једноставне алатке, побољшавање услова живота и привређивања довело је до тога да спе културно наследе оне групе и појединци који су остали на маргинама друштвених промена.

в) Култура привређивања говори о вековном претрајавању и опстанку народне културе, предмет инв. бр. 5107, дигмен,<sup>22</sup> кључна реч *Трајање*: Земљорадња и седелачки начин живота колевка су великих цивилизација. Где се сеје ту се жање, где се жање ту се жито врши, где се врши ту се једе хлеб. Дигмен, дикмен, дикјан су називи за исту, једноставну справу којом је до 20. века обављана вршидба у сеоским заједницама народне културе. Дикмен је прављен од дрвета, а углављена сечива за вршај од кремена, кварцних шиљака или метала. Дуго трајање дикмена на нашем тлу сведоче истоветни кремени шиљци (дрво несумњиво временом пропада) са праисторијског налазишта Винче, као и антички, римски трибулум у истом облику и за исту сврху. О српском средњовековљу сведочи путопис Х. Дерншвана из 1551. године и помињање распрострањеног дикмена у источној Србији, Македонији, Бугарској и Грчкој. За дуго трајање дикмена у народној култури привређивања сведоче, у овом случају нажалост, и промене, које су неминовне у основној намени. Иако је предмет који се чува у Етнографском музеју настао и употребљаван од краја 18. века, он је у етнографско културно наслеђе стигао као поклон српске војске током балканских ратова. По писменим речима дародавца, он је нађен 1912. године приликом ослобађања Криве Паланке, и то у турском “ућумову”, затвору, због чега се јасно претпоставља да је употребљаван за мучење затвореника од стране турских власти.

г) Еколошки статус традиционалног привређивања актуелизован је садашњим глобалним процесима отопљавања Земље, предмети: инв. бр. 5110, кошница, инв. бр. 5128, предња страна кошнице, инв. бр. 5129, предња страна кошнице,<sup>23</sup> кључна реч *Екологија*: пчеларство је једно од најранијих за-

22 *Дигмен* из збирке Земљорадња, набављено 1912. године, поклон из Криве Паланке, Северна Македонија (у време набавке под називом Вардарска Србија). Дигмен инв. бр. 5107 начињен је од буковог дрвета и кварцних шиљака и метала. Састоји се од две даске са савијеним врховима као у санки. С доње стране је углављено кремене и металне плочице налик на воловске потковице. Углављене су без икаквог реда. Употребљава се приликом вршаја на гувну да би се вршај брже обавио. На њега стаје човек или жена а волови га окрећу у круг.

23 Предмети из збирке Допунско привређивање: Кошница набављена 1904. године у Тубравићу, Ваљево, Западна Србија; Предња страна кошнице – “Пањска кочница” набављена 1960. године без ознаке места набавке; Предња страна кошнице набављена 1960. године без ознаке места набавке. Кошница „трмка“ инв. бр. 5110 направљена је као плетена корпа купастог облика од винове лозе, облепљена балегом. Завршава



нимања човека. Старије је од ратарства, па можда и од сточарства. Предак данашњег човека није узгајао пчеле, већ их је тражио у шупљинама дрвећа и стена. У народној култури пчеларство је било значајно, али не и основно занимање, а мед допунска, али неопходна намирница за одржавање здравља, лечење многих обољења, за слатке залогаје тамо где и кад није било шећера, а и за одржавање лепоте жена. Пчела је света животиња у народној култури, симбол Богородице, а мед стога једина намирница животињског порекла која се употребљава и током најстрожег хришћанског, и то православног ускршњег, Великог поста. Гости су дочекивани медом и водом, симболичним жељама за медено здравље и живот кога без воде нема. Кошнице су прављене како је ко могао и умео, често тако да се са што мање напора дође до што више меда и воска. Трмке, једноставне оплетене корпе прелепљене обично крављом балегом да би биле топле и чврсте, биле су скоро до данашњих дана чест и радо прављен пчелињи дом. Како је пчела свето биће у хришћанству, и њен дом треба да покаже ту нераскидиву везу човека и бога. Кошнице направљене од добрих материјала, од дрвета поготово, украшаване су библијским мотивима и иконографским композицијама, Богородице поготово. А данас, када климатске промене прете све више, чује се све чешће и препознаје сазнање да тамо где не буде пчела неће бити ни људи. И да пчеле морају да имају свој дом.

д) Непосредне везе са историјско-друштвено-културним процесима током трајања народне културе, предмет инв. бр. 16166 седло,<sup>24</sup> кључна реч *Ситијус*: До краја 19. века су добар коњ и опрема за њега били статусни симбол за успех и благостање онога ко их је поседовао. Богата опрема и гиздави коњи били су понос угледних људи и симбол

---

се гужвом у виду ручице, а доња ивица је равно оплетена. Доњи део је ојачан жичом, употребљавана за држање пчела до скорашњих дана у многим нашим крајевима. Пањска кончница је предња, поравоугаона страна кошнице, направљена од чамовог дрвета. Осликана је композицијом Богородице са Христом и на левој страни записана година 1870. Позадина је обојена светло зеленом бојом, а у горњим ћошковицама је насликана завеса у бордо боји. Овакви предмети потичу из 19 века и на њима су представљени разни световни, библијски или мотиви из свакодневног живота. Предња страна кошнице направљена је од чамовог дрвета и на дасци насликан мотив из сеоског живота – лево је домаћица пред кућом, а десно село. У средини је округао отвор са унутрашње стране пресвучен жичаном мрежом. Овакви предмети потичу из 19 века и на њима су представљени разни световни, библијски или мотиви из свакодневног живота.

24 Седло – „турско седло“ из збирке Саобраћај и транспорт добара, нема тачних података о набавци и пореклу предмета. Седло инв. бр. 16166 начињено је у основи од дрвета и коже. Дрвени костур пресвучен је сировом јарећом кожом, украшеном кружним, полукружним и косим цртама плитко урезаним. Костур седла сачињавају две праве даске “леђа” и две високе, усправно постављене и рачвасто изрезане даске “крстине” – од којих је предња ужа, а задња шира, које омогућавају дуготрајно удобно и безболно јахање. Све ово пресвучено је кожном навлаком, кројеном према седлу. Навлака је украшена срмом везеним вегетабилном орнаментиком. преко седла је пребачена мала кожна “кеча” прошивена цик-цак, ради угоднијег јахања.

носилаца јавних занимања – од сеоских и старешина области, преко сердара и војвода, па до владара или „свадбара“. Благостање и утицај неизоставно су пратила дуга путовања различите сврхе: од трговачких до преговарачких, од свечаних до политичких, од порука до одлука. Седла су због тога прављена од најквалитетније коже, меке и чврсте, окуви и везе од метала, украси од злата или сребра, исковани или филиграном спојени са уметнутим драгим или полудрагим камењем. На тај начин је добра османска традиција израде коњске опреме за ратнике, ловце и друге коњанике уграђена у народну културу, настанак институција и развој српске државе. На неком од таквих, гиздавих, удобних и препознатљивих седала су, вероватно, Карађорђе и Милош Обреновић позвали народ на устанак, а Татар Богдан донео султанов хатишериф из Цариграда.

е) Активни став најшире друштвене заједнице према музеју и учешће њених свесних и истакнутих чланова у попуњавању и обликовању садржаја збирки Културе привређивања, предмети: инв. бр. 20290 модел јарма, 19940 кола модел, 19948 саонице модел, 20256 саонице модел, 19922 јарам тељиг, 20278 плуг модел, 19942 чамац модел,<sup>25</sup> кључна реч *Синерџија*: попуњавање збирки из поља Културе привређивања је одувек пратио интерес свесних појединаца из разних друштвених заједница, разних друштвених улога и статуса, различитог образовања и запослења. Од академика до сеоских учитеља, од задружних домаћина до спретних дечака и девојчица, сви они су имали свест и потребу да допринесу очувању свог културног наслеђа. Народна култура привређивања је неком била извор егзистенције, другима занимљива, а за треће неопходна знања и умећа како би се разумело окружење у коме се живи и ствара. Како су многе од алатки, а поготово справа у, рецимо, земљорадњи или саобраћају, велике за складиштење у збиркама и депозитима, од настанка Етнографског музеја су му поклањани квалитетно и верно израђени модели. Музеј је поготово поносан на поклон једног од великих људи нашег друштва, академика, универзитетског професора и светски признатог математичара Михајла Петровића – Мике Аласа, а на он својевремено на то што је, поред свега, добио и мајсторско писмо професионалног дунавског аласа.

---

25 Инв. бр. 20290 модел јарма, збирка Пољопривреда, 19940 кола модел, збирка Саобраћај, 19948 саонице модел, збирка Саобраћај, 20256 саонице модел, збирка Саобраћај, 19922 јарам тељиг, збирка Земљорадња, 20278 плуг модел, збирка Земљорадње, чамац модел, збирка Лов и риболов, Чамац израђен од храстовог дрвета, састоји се од пода, зидова и егија. Под је раван, према крајевима сужен и уздигнут. Бокови искошени и равни са подом спојени помоћу 14 егија – ребара паралелно и наспрамно постављених. На боковима су три испуста за весла и три клупе од којих је средња пробушена по вертикали. Прамац је шпицаст, а крмени део уздигнут и благо искошен. Споља обојен црном бојом. Верна копија дунавских рибарских чамаца.

ж) Идентитетски склопови исказивани у оквирима народног привређивања, инв. бр. 5283 пастирска кука,<sup>26</sup> кључна реч *Иденџиџиџи*: одабир пастирске куке за групу изложених предмета којима је кључна реч идентитет начињен је по неколико основа, и то на истом правцу и у различитим смеровима. С обзиром на то да је њему пре две деценије већ посвећен чланак (Стојановић 2002, 159–164) у наставку ће, изузетно, уместо наратива бити назначени параметри који су га уврстили у изложбену контекстуализацију и ова разматрања. Штап двојако говори о идентитету, на нивоу личних и колективних идентитетских склопова. Етнографски податак да га је направио ратар Станимир Станивуковић (Исто, 160) указује на то примарни привредни идентитет ствараоца није сточарски, но, истовремено и то да је сточарство вековном традицијом дубоко интегрисано у његов целокупан лични склоп (Исто, 159–162). Посматрано од колективног ка индивидуалном, орнаментика пастирске куке на много начина говори о идентитету заједнице и идентитетским тописима који су представљали њен интегративни „лепак“ (Исто, 159–165). Два смера истог правца у коме пастирска кука говори о њеном ствараоцу и власнику сусрећу се у реално могућој употреби штапа у некој врсти секундарне културне употребе.<sup>27</sup> Узевши за примарну, вековно утемељену улогу алатке у сточарству, секундарна би била учитана у својству идентитетске, статусне и, рекло би се, церемонијалне, какву би представљала употреба током јавних догађања, светковина, друштвених церемонијала и другог, када се власник поштапа или на други начин представља пастирску куку коју је направио и украсио.<sup>28</sup>

26 Пастирска кука из збирке Саобраћај и транспорт добара, набављено 1929.– године у Рођановцима, Нашице, Славонија, Хрватска. Од храстовог дрвета. Прав, округлао, тежак, резбарен. Дршка је кружно повијена. Целом дужином лакиран. Шаре су карактеристичне за Славонију: жир са лишћем, лептири, разне животиње и птице. На полеђини куке је грб са двоглавим орлом. У горњем делу урезана је година 1929. Носе га пастири. Кука служи за лакше хватање јагњади. Направио га ратар Станимир Станивуковић 1929 године. Данас се праве исти само са куком од метала.

27 О реално могућој употреби штапа говорим у етнолошком контексту, који није наведен у етнографско-музејској обради инвентарног картона, тачније, у одељку о историјату предмета.

28 Целокупан етнографско-музејски одељак, изузев о културном датовању, месту настанка, употребе и уласка у процесе музеализације, истовремено назначавала одабир којим се тежило ка томе да су у питању предмети који блиско не реферирају на оне већ изложене у оквиру сталне поставке „Народна култура Срба у 19. и 20. веку“, а потом, и много значајније, да су у питању културна добра у којима су учитане вишезначне информације о народној култури коју представљају. Историјску димензију набавке предмета и свесно обликовања збирки из поља Културе привређивања, рецимо, назначавала кошница и дигмен, који су у фондус ЕМ ушли већ у првим годинама његовог самосталног рада. О југословенском концепту заједничког културног простора, опет, говоре предње странице кошница, а о месту, улози и значају народне културе Срба у данас другим државама пастирски штап. Према томе, како се у напоменама могу препознати и други критеријуми о вишезначном извору информација садржаном у одабраним предметима за алтернативу, једноставно је препознати основни контекст и концепт какав заузима музејска етнографија у некој од могућих (будућих) изложбених контекстуализација поља Културе привређивања.

## Одељак за етнологију/антропологију и музеологију<sup>29</sup>

Антрополошки посматрано, основни комуникациони ниво представљања и тумачења народне Културе привређивања (у контексту овог рада) свакако су у одређеној мери и дискурсу већ разматрани претходним одељцима. Следећи ниво, као садржај и циљ овог одељка, оредељен је за разматрање у два правца. Први од њих је шира музеолошка контекстуализација Културе привређивања, у оквиру које је постављен концепт који је предмет овог рада. Како се ово разматрање у основи бави последњом деценијом у раду ЕМ на самом почетку бих назначио да, дискурзивно, постоји својеврсно „јуче, данас, сутра“ по временској оси представљања културе привређивања, при чему није у питању једноставан пут унапред, већ својеврсно клизање унутар процеса промена у оквирима тумачења Културе привређивања. На сам почетак је, комуникационо-значањски, не хронолошки, постављен пројекат „То смо ми – народна занимања у Србији“ у оквиру кога су представљање културе привређивања и контекстуализација Културе привређивања били превасходно окренути ка самим носиоцима народне културе, људима који су били њени ствараоци, корисници и преносиоци у исто време (Живковић и други 2018, 2–7).<sup>30</sup> Концептуални и контекстуални одељци у оквиру пројекта (поставке и каталога превасходно) назначавали су многобројне културне нише у којима је појединац означен као вишеструки чинилац у народној култури привређивања: индивидуални стваралац, следствено томе и покретач разноврсних промена у заједници, а на основу свега тога и културни „лепак“ за друштвени преображај. Међу занимањима која су (рекло би се, чак први

29 Пре било каквог разматрања о антрополошком контексту у представљању народне културе привређивања, свакако треба напоменути како би овај рад методолошки оптеретило улажење у простор којим се објашњава на које све начине експографија изложбених пројеката употребљава и уважава све алате, методе и процедуре етнографско-музејског обликовања порука. Музејске изложбе могу да се класификују по различитим критеријумима (Krivošejev 2009, 48–50). Навешћу само кратко да би то подразумевало објашњавање и контекстуализацију илустративног материјала, изложбених легенди и другог штампаног садржаја, те потом мултимедијалних концептуализација и других савремених изражајних средстава и медија у функцији изложбене поруке (Marović 2003, 13–18; Gob i Druge 2009, 106). На тај начин изложба постаје јединствени аудио-визуелно-наративни доживљај (Krivošejev, Marković 2018, 1188), а све горенаведено бива укључено у обликовање основне, укупне и коначне поруке аутора. Експозициони елементи, контекстуализације и изложбена прожимања следе основну нит „приче о култури“, која је садржана у комуникационим могућностима самог извора, музејског предмета као културног сведочанства.

30 Напомене о „Народним занимањима ...“ не реферирају на конкретне странице, одељке и ауторе у каталогу, и то превасходно због чињенице да целокупан садржај треба разматрати и тумачити као неодојиву целину, интегрисану студију у светлу једног од могућих, свеобухватних читања народне културе (следствено томе, и Културе привређивања)

пут на овај начин) била укључена у представљање Културе привређивања, су она везана за културни преображај природног окружења (Исто, 40–69), путовања и трговину (Исто, 70–85), јавна занимања и статус какав су доносила (Исто, 126–139), те и специфична занимања (Исто, 140–159). Следећи основну нит изложбене поруке, свакако се може говорити и о томе како је целокупан пројекат везан за креативност и стварање, потом укључује широко постављене и тумачене друштвене везе, да би, на самом врху, говорио о уградњи свега претходно наведеног у идентитетске одлике и склопове у народној култури.

Следећа „станица“ на оси јуче, данас, сутра у процесу промена у етнографско-музеолошком представљању Културе привређивања био је пројекат „Пластичне деведесете“ (Стојановић, Матић 2010). Својеврсна транспозиција народне културе у својеврсни „поглед искоса“ током размеђа (2010. година) првих деценија 21. века, указала је на антрополошко-музеолошки, а тек потом етнографско-музејски савремени пресек о Србији током последње деценије 20. века. У пројекту који је „једини критички у оквиру етнографско-музејске делатности проговорио о деведесетим годинама у Србији“<sup>31</sup> изложбеном поставком су, између осталог, подвучени правци преобликовања целокупне, па самим тим и народне културе привређивања (Стојановић 2010, 72–84). Из друштвених група „једна нога у опанку, друга у ципели“ (Стојановић 2020, 31–54; Стојановић 2024, 175, 177–180) најпре су поникли шверцери робе широке потрошње и „предузетници у алтернативним набавкама шверцованог и државно шверцованог бензина и дизела“ током међународне изолације и санкција. Изложба је указала и на то како су криза и изолација превазилажени неким новим производима у свакодневном животу,<sup>32</sup> а напослетку и назначила све битнију улогу производа од пластичне масе у домену сеоских заједница које се одувек сматрају основом етнографске музејске делатности.<sup>33</sup> Једноставан пример за то су посуде и алатке употребљаване током складиштења млека, потом производње, складиштења и дистрибуције млечних производа. На другом, чак значајнијем месту, на поставци

31 Под наводницама је усмено изражени став антрополога, проф. Љиљане Гавриловић (сада проф. пензији), изнешен током једног од многих плодних, колегијалних и пријатељских разговора.

32 Међу канале за превазилажење међународних санкција могу се убројати и гастарбајтери (Стојановић 2024, 178–180) из Западне Европе, који су током номинално приватних посета породицама у матици успешно или мање успешно доносили производе широке потрошње, лекове, ортопедска помагала и много тога другог.

33 Наставак „живота пластике“ у народној култури привређивања једноставно се, између осталог, може испратити у оквиру садржаја одређених одељака или приложених аудио-визуелних записа и филмова за уписне обрасце елемената у националном Регистру нематеријалног културног наслеђа, који се, притом, баве живим праксама народне културе привређивања, а потом и за њу блиско везане културе исхране: слава, белмуж, израда пиротског качкаваља, пазарске мантије, знања и вештине прављења кајмака (<https://nkns.rs/cyr/elementi-nkns>)

су назначени набавка и употреба бензина и дизела током пољопривредних, потом радова у сточарству, као и оних у воћарству и виноградарству, те тзв. допунском привређивању.

Трећа „стајна тачка“ у процесима промена представљања и тумачења Културе привређивања био је пројекат „С обрамицом низ пут“. Значај тог помака, наспрамно претходна два који су антрополошко-музеолошки образложени у претходном излагању, огледа се у ставу како мноштво предмета може у изложбеној пракси говорити (скоро) искључиво о једном културном феномену,<sup>34</sup> док, на другој страни, једно (у овом случају једноставна алатка, обрамица) може бити осветљено у својству огледала за широки опсег друштвених релација: породичних, међугенерациских, полних, родних и других. На тај начин је „С обрамицом ...“ указала на значај својеврсне индивидуализације у тумачењу Културе привређивања, померила антрополошко-музеолошки поглед на симболичку комуникацију ван стандардизованих изложбених представљања Земљорадње, Сточарства, Саобраћаја и других збирки у функцији и контексту „интегралних механизма“ за производњу сировина и хране, те њихову даљу свакодневну употребу. Последњи, будући угаони камен би требало да представља „Народно привређивање ...“ као нека врста корака унапред којим се прескаче чврста етнографско-музејска баријера од најмање половине века између живе и музејске културе. У прилог антрополошко-музеолошком помаку који би пројеката „Народно привређивање ...“ требало да брани, на овом месту ћу навести пасус из синопсиса изложбе:

„Поставка говори о народном привређивању током друге половине 20. века, периоду у коме је народна култура наспрамна друштвеној својини и пољопривредној делатности проистеклој из ње. Стога су концепт излагања и експоната превасходно окренути ка оним друштвеним групама и појединцима који су се, на једној страни, на традиционалан начин бавили привређивањем, а на другој, они који су, уз технолошки напредак и промене, остали везани за концепт народног привређивања и тзв. „сваштарење“: у истом домаћинству и земљорадња, сточарство, воћарство, по могућству и допунске делатности. Из излагања су, следствено томе, искључени системи социјалистичког задругарства, сточарење базирано искључиво на тову, а потом и зачеци фармерских делатности, узгоја лековитих биљака и другог. Групе предмета и илустративни материјал ће бити организовани: 1. Пољопривредне машине: Мотокултиватор и прикључне машине: шпартач, загртач, раони плуг, демонтабилна фреза, косиони уређај, обртни плуг, вадилица кромпира, прскалица, сакупљач сена, тањирача; модел вршалице, мотор за наводњавање; а

34 Говорећи о мноштву, најпре мислим на устаљени етнографско-музејски концепт „лепог и старог“ (Гавриловић 2007, 70) који је, опет, уобичајено употребљаван у пројектима који су се бавили културом одевања или становања. У таквом светлу посматрано, свакако да егзистенцијални значај Културе привређивања није садржао референце да буде репрезентативно тумачен у својству репрезентативних еманација „народног духа“.

потом због величине предмета искључиво илустрације трактора са прикључним машинама и комбајна; 2. Пољопривредне справе и алатке: рало, плуг, мотика, ашов, трнокоп, срп, маказе сточарске, и друге употребљаване у традиционалном, „ручном“ привређивању; 3.

Контекстуално: рударско одело, шлем, лампа и гумене чизме, заштитно индустријско одело и ципеле, пастирски штап и транзистор, мопед.“

Иза свега тога, концепт представљања предвиђен за нову сталну поставку ЕМ, па потом нереализован, има одређену обједињавајућу сврху, могућност да заокружи и потцрта управо разматране претходне кораке, као и будући пројекат „Народног привређивања...“. Групе предмета којима су кључне речи опстајање, егзистенција, трајање, екологија, статус, синергија и идентитет, заиста представљају антрополошко-музеолошки простор у коме су садржани, сједињени и контекстуално подигнути на виши ниво сви претходно наведени кораци у променама етнографско-музејског поимања, тумачења и вишеслојног комуницирања Културе привређивања. У таквом окружењу се осврт на пређене кораке, као и интеграција комуникације путем седам група предмета у сам пут промена истраживања и тумачења Културе привређивања у ЕМ, могу посматрати такође као један од корака ка, како то Петар Декић каже, етнографији музеалности (Декић 2012, 6). Антрополошко-музеолошка аутореклексивност, која представља срж овог рада, стога је као један од циљева имала назначивање још једног од рукаваца магичног тока музејске делатности, који у овом случају води ка уобличавању антрополошког музеалног предмета (Исто).

Други правац антрополошко-музеолошког тумачења везан је за општи значај Културе привређивања у савременом окружењу етнографске музејске делатности. Чињеница да смо суочени са бројним, значајним, превасходно егзистенцијалним променама које дефинишу читаву цивилизацију, свакако представља изазов за музејске стручњаке да и сами обрате пажњу на њих и укључе их у своја представљања и тумачења народне културе.<sup>35</sup> Чињеница да, дословно, сваки човек прво треба да оствари своје основне потребе: храна, пиће, сировине за одевање и становање; како би кренуо у сопствену, потом надградњу своје заједнице, читавог друштва, а насплетку и екумене, јасно говори у прилог значају народне културе привређивања. Широки захвати у промене поимања и тумачења антрополошко-музеолошког поља Културе привређивања могу да буду инклузивни чинилац на основу кога музејска делатност долази до изванредно великог броја припадника различитих циљних група (упореди Ames 1990, 61), те тако буде укључена и у савремени концепт одрживог развоја аграрног наслеђа (Стојановић 119–140). Друштвено-музејски дијалог о Култу-

---

35 Икомова дефиниција дефинише музеје као места на којима се одвија критички дијалог прошлости и будућности, те на тај начин они одражавају и баве се сукобима и изазовима садашњости (<https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition>, приступљено 10.10. 2024.)

ри привређивања на основу, између осталог, изложбених концептуализација, порука и читавих пројеката, у сваком случају приближава одређене елементе у дисциплинарној визији и мисији како антропологије, тако и музеологије, а то је да подигне видљивост постојања различитости и прожимања култура и друштвених заједница (Omohundro 2008, 361). У сваком случају, да би сви претходно наведени изазови били превладани, а циљеви остварени, изванредно је значајан канал преношења порука – изложба. Концептуализације из претходно наведеног четвороугла тумачења Културе привређивања, а који заокружује (неостварени!) контекст „у међувремену“, који је предмет овог рада, у сваком случају подижу/подигле су квалитет комуникације којом поруке (о једном, по досадашњим тумачењима досадном и маргинализованом етнографско-музеолошком домену) постају занимљиве, пријемчиве и „културно „лепљиве“ за циљне групе (Šola 2011, 128), а на тај начин поготово друштвено проактивне и релевантне у јавном дискурсу (Исто, 11).

## Закључак

Путовање кроз етнографско-музејску концептуализацију и антрополошко-музеолошки назначене помаке које чини нереализована контекстуализација Културе привређивања, у сваком случају је искључиво назначило отворене могућности у примени етнографске музеологије (Гавриловић 2004, 320–325, Jakovljević-Šević 2014, 149, напомена 1) у ЕМ. На тај начин Култура привређивања превазилази условљавања репрезентативног, старог, вредног, као и осталих овешталих и петрификованих критеријума (Гавриловић 2007, 70) за представљање народне културе.<sup>36</sup> Чињеница да привређивање у сеоским заједницама и данас у одређеној мери остаје примерено системима, моделима и процедурама ослоњеним на оне из народне културе, отвара могућности да – у одређеној мери табуисан етнографско-музејски простор тумачења културе у другој половини 20. века<sup>37</sup> – буде означен и подигнут на виши ниво управо Културом привређивања.<sup>38</sup> На тај начин Култура привређивања може, и треба да

36 Како Тијана Јаковљевић-Шевић говори, „Izdvajani su oni (предмети, МС) koji su bili reprezentativni prema svojim estetskim karakteristikama, načinu izrade i ukrašavanja. Prema upotrebi odnosili su se na stanovanje, odevanje, privređivanje, zanate, običaje iz ličnog i porodičnog ciklusa.“ (Jakovljević-Šević 2014, 151)

37 О томе у ширем контексту говори занемаривање нових друштвених група у времену социјализма и значајних преображаја народне културе (Стојановић 2024, 171–193)

38 Наспрамно Култури привређивања је чињеница да, рецимо, народна култура одевања: народне ношње и костими, данас превасходно живи у реконтекстуализацијама и на фолклорним манифестацијама (смотре, такмичења културно-уметничких друштава и професионалних фолклорних ансамбла), те у фолклоризацијама и злоупотребама ретрадиционализације. То ни у ком случају није омело настанак савреме-



превазиђе некадашњи етнографски музејски идеал непромењивости и дугог трајања народне (или, другачије именовано, традиционалне) културе, те самим тим и њених тумачења у истом, петрификованом кључу (Gavrilović 2007a, 179). Седам одељака које представљају предмети или групе предмета са уједињеним значењем, опет, речито говоре о могућностима и смеровима у којима је могуће тумачити јуче-данас-сутра Културе привређивања у ЕМ<sup>39</sup> да препозна, назначавача и представља мотиве и контекст вишедеценијских истраживања народне културе и традиционалних заједница. Истовремено, међутим, такав приступ нуди тумачења етнографских музејских предмета у новом, нама примереном окружењу, а потом и културном тренутку, те према њему обликованом јавном дискурсу о народној култури. Данашњи тренутак је онај у коме музејски стручњаци на једној, а на другој страни и музејска публика, те становници ове државе, представљамо својеврсне двоструке инсајдере<sup>40</sup> суочене са климатским променама, депопулацијом Србије, идентитетским процесима и ретрадиционализацијом. На тај начин нови приступ би резултовао подизањем видљивости о потреби за обнављањем ширег, проактивног укључивања свесних појединаца у одржавање и заштиту етнографског наслеђа, а потом и са много тога другог што може бити учитано у нереализовани концепт и садржај који је образложен у овом раду. Кључне речи за сваки експонат алтернативе изложбеног тумачења културе привређивања јасно, и, рекло би се, интерактивно одређују концепт намењен подстицању мисаоних, вољних и осећајних реакција циљних група публике. На тај начин се народна култура, концепт, мисија и визија некадашњих истраживања и музејских истраживача, колега кустоса из претходних генерација, транспонују у савремено окружење, те оживљавају наше дилеме и изазове везане за егзистенцијални значај културе привређивања. Свакако су у одељцима о етнографији и етнографској музеологији назначене основне контекстуализације, но, исто тако се на неки начин могу обликовати „кластери“ из којих је потом могуће концептуализовати нове изложбене пројекте и следствена читања културе привређивања. Дикмен, спе, кошнице и предње стране кошница би у таквом, својеврсном „отварању контекстуализација“ говорили о могућностима ЕМ за изложбену делатност

---

них етнографско-музеолошких тумачења традиционалног/народног у нашем живом и музејском окружењу (Радисављевић 2022, 105–111)

- 39 Из синопсиса за планирани изложбени пројекат „Култура привређивања у другој половини 20. века“: „Поставка о култури привређивања у народном животу од друге половине 20. века ће паралелно показати ручно израђене алатке и справе наспрамно одређеним индустријски израђеним машинама и апаратима. Једноставан пример, рецимо, паралелне употребе рала и мотокултиватора, „фрезе“, на изложби у улози експоната, речито говори о процесима и прожимањима у народној култури привређивања од друге половине 20. Века“ Аутор пројекта, каталога и поставке Марко Стојановић, Етнографски музеј у Београду.
- 40 О концепту двоструког инсајдера консултовати Наумовића, иако свакако у другојачијем контексту, али истом правцу тумачења (Naumović 1998, 101–120).

усмерену ка укључивању у Унесков концепт аграрног наслеђа (Стојановић 2020, 119–140), а потом спе и продужени срп о томе како (ћемо) се сучити са својеврсним реструктурирањем природе, њеног културног окружења, као и оних који би требало да их преображавају. Све мање здравих текућих вода, човеку наклоњених климатских услова и незагађеног тла, а напослетку неумитно нестајуће становништво окренуто пољопривреди, сигурно су изазови такође за етнографску музејску делатност.

И, после свега, треба рећи и то да је избор експоната по групама представљао и својеврстан поглед уназад ка поштованим колегиницама и колегама, који су набавили, увели у музеј и први тумачили етнографске предмете у пољу Културе привређивања. У овом раду образлагана је и могућност да, изузев основног читања, слојевито постављена комуникација може да – „кластерима“ представљања, тумачења и етнографско-музеолошко-антрополошких значења нових група предмета, уједно постане смерница за нове, будуће путеве музејске делатности њихових наследника и кустоса ЕМ. Колоквијално говорећи у ауторефлексивном кључу, она пружа могућност нама, једном речју чукунунучади етнографске музејске делатности, да наставимо да “чувамо ватру” љубави, знања и сазнања о народној култури привређивања кроз време и простор.

### Литература:

- Ames, Michael M. 1990. „Cultural Empowerment and Museums: Opening Up Anthropology through Collaboration“. U *Objects of Knowledge*, ur. Susan Pearce. London – Atlantic Highlands, NJ: The Athlone Press, 158–173.
- Barthes, Roland. 1983. *The fashion system*. Los Angeles: Univesity of California press.
- Бјеладиновић–Јергић, Јасна (ур.). 2003. *Народна култура Срба у XIX и XX веку: водич кроз сјалну њосјавку*. Београд: Етнографски музеј.
- Булатовић, Драган. 2021. “Поглед за обрамицом, низ пут”. *Гласник Етнографској музеја* 85: 207–218.
- Бушић, Katarina. 2014. „Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojava narodne nošnje“. *Etnološka istraživanja* 19: 163–188.
- Гавриловић, Љиљана. 2004. „Етнографска музеологија: да или не“. *Раг Музеја Војводине* 46: 317–325.
- Гавриловић, Љиљана. 2007. *Култура у излоју: ка новој музеологији*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Gavrilović, Ljiljana. 2007a. „Etnografski muzeji/zbirke i konstrukcija identiteta“. U *Antropologija savremenosti*, Saša Nedeljković, ur. Београд: Српски геналошки центар, str. 172–189.
- Gob, Andre i Druge Neomi. 2009. *Muzeologija – istorija, razvoj i savremeni izazovi*. Београд: CLIO
- Декић, Петар. 2012. *Папирни музеј*. Смедеревска Паланка: Народни музеј у Смедеревској Паланци.

- Душковић, Весна (ур.). 2010. *Национална изложба сџарих занайџа у Србији: 25. авиуст до 15. септембар 2010. године*. Београд: Етнографски музеј.
- Jakovljević-Šević, Tijana. 2014. „Redefinisiranje etnografske muzeologije: odgovor na izazove savremenosti. Primeri muzejske prakse u Srbiji“. *Etnološka istraživanja*, No. 18/19, 147–161.
- Krivošejev, Vladimir. 2009. *Muzeji, publika, marketing – stalne muzejske postavka i Nje-gova Visost posetilac*. Valjevo: Narodni muzej Valjevo.
- Krivošejev, Vladimir. Marković, Velisav. 2018. „Музејске изложбе и ауторско право“. *Етноантрополошки проблеми, н. с. год. 13 св. 4*: 1185–1205.
- Maroević, I. 2003. Музејска изложба– музеолошки изазов, *Informatika Muzeologija*, 34 (3–4), 13–18.
- Mensch, Peter van. 1990. „Methodological Museology; or, towards a Theory of Museum Practice“. U *Objects of Knowledge*, ed. Susan Pearce. London: Continuum International Publishing Group.
- Naumović, Slobodan. 1998. “Romanticists or Double Insiders? An Essay on the Origins of Ideologised Discourses In Balkan Ethnology.” *Ethnologia Balkanica*, Vol. 2, 101–120.
- Omohundro, John T. 2008. *Thinking Like an Anthropologist: a Practical Introduction to Cultural Anthropology*. Boston: McGraw Hill.
- Polovina, Vesna. 2017. „Научни рад као наратив“, у: *Култура и/или наука*. Београд: CLIMB. Culture, Language, Literary, Translation, Library and Information Studies, Teaching Methodology and Book History, 73–80.
- Панић, Милан, *Дамаск – између занайџа и уметности*, Београд: Етнографски музеј, 2018.
- Радисављевић, Катарина. 2022. „Чурушка мода 1907–1937. године или извештај једног музејског инсајдера“. *Гласник Етнографској институцији САНУ*, 70/1: 101–126.
- Стојаковић, Велибор. 2000. *Српска шљива ранка*. Београд: Етнографски музеј.
- Стојановић, Марко. Матић, Милош. 2010. *Пластичне деведесете*, Београд: Етнографски музеј.
- Стојановић, Марко. 2002. „Алатка и симбол – пастирска кука из Славоније у Етнографском музеју у Београду“. У: *Срби у Источној Хрватској*. Осиек: Српско културно друштво „Просвјета“ – Пододбор Осиек, Удруга грађана за транзицију „Алберт“ Осиек, „Графика“ д.о.о. Осиек: 159–164.
- Стојановић, Марко. 2010. „Транзиција пластике / пластика транзиције у Србији“, У: *Пластичне деведесете*, Београд: Етнографски музеј: 49–86.
- Стојановић, Марко. 2020. “Пролегомена за аграрно наслеђе у етнографској музејској делатности”. *Гласник Етнографској музеја* 84: 119–140.
- Стојановић, Марко. 2021. *С обрамцом низ њуџ*. Београд: Етнографски музеј.
- Стојановић, Марко. 2022. „Музеализацијом маскирног одела до новог одевног наратива“. *Гласник Етнографској институцији САНУ* 70/1: 127–148.
- Стојановић, Марко. 2023. „Нова питања/читања у Етнографском музеју“. *Фолклористика* 8/1–2: 176–192.
- Стојановић, Марко. 2024. „Изазови етнографске музејске репрезентације преобликоване народне културе у време социјализма“, у: *Kulturni transfer Evropa-Srbija u SFRJ*. Београд: Факултет политичких наука: 171–193.

- Живковић, Душица, Матић, Милош. Стојановић, Марко. Тешић-Вулетић, Јелена. 2019. *То смо ми – народна занимања у Србији: (назрни ња се врни)*. Београд: Етнографски музеј.
- Ваџић Јосиф, 2016. *Правиљи и њији ракију*, Београд: Етнографски музеј
- Šola, Tomislav. 2011. *Prema totalnom muzeju*. Beograd: Centar za muzeologiju i heritologiju; Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

**Marko Stojanović**

## Reinterpreting the Museum Context of Folk Livelihood Culture: A New Perspective

**Abstract:** Within the scope of established ethnographic museum practices and the generally accepted museological perspectives at the Ethnographic Museum, the exhibition contextualization of cultural artifacts from the folk livelihood culture has typically focused on presenting the concepts of chronological and technological progress, or the regional characteristics of natural environments—such as mountainous, flatland, and river basin areas. This approach has also served to illustrate key themes from other aspects of folk culture. However, during the last decade up to the present, the presentation and interpretation of the role and significance of the culture of livelihood has taken a different course. This is clearly evident from exhibition projects such as “This is Us – Traditional Professions in Serbia,” “With the Umbrella Along the Path,” as well as the planned project under the working title “Folk Livelihood – The Second Half of the 20th Century.” The reflections in this paper reflect my professional transition as the curator of collections in the field of Culture of Livelihood at the Ethnographic Museum, which developed as a natural extension of the first two projects and serves as a precursor to the forthcoming one. The paper concerns the concepts, approach, and contextualization of folk culture of livelihood (in a museum setting), which was never realized in an exhibition format. The discussions are presented in a hybrid approach, blending ethnographic-museological and anthropological-museological perspectives, with the aim of offering a case study on how to bridge new and traditional views of ethnographic cultural heritage within the field of livelihood culture research.

**Keywords:** ethnographic museology, exhibition displays, Ethnographic Museum, culture of livelihood, alternative approach.

Primljeno: 22. 11. 2024.

Odobreno: 15. 12. 2024.